

روابط فرهنگی نجف اشرف و شبه قاره هند

محمد سعید طریحی ا

مترجم: محمد حسین خوشنویس

روابط دو کشور عراق و هند به قدیمی‌ترین دوران‌های پیدایش تمدن بین‌النهرین بازمی‌گردد. بنا بر نظریه‌ای که مربوط به تاریخ حضور آریایی‌ها در هند است، آنها از عراق به هند آمدند و در این میان، ایران به منزله حلقه اتصال و عامل تقویت این روابط بود. در این نوشتار ابتدا به کلیاتی درباره عراق و هند می‌پردازیم و سپس درباره روابط شهر نجف با هند سخن خواهیم گفت.

مشترکات

۱. آثار

یکی از شواهد نظریه ارتباط عراق با هند، آثاریست که مربوط به دوره تمدن «موهنگو»ی هند در عراق یافت شده و شبیه آثاریست که در هند وجود دارد. در هند کتیبه‌هایی به دست آمده که باستان‌شناسان قدمت آن را تا ۱۴۰۰ سال پیش از میلاد تخمین زده‌اند. این کتیبه‌ها در بر دارنده معاهدات و پیمان‌نامه‌هایی است که میان دو پادشاه بزرگ برقرار بوده است: یکی «لبیلو لیاما» پادشاه وقت هند و دیگری «متی یوازار» پادشاه عراق که مقر حکومتش در منطقه «میتانی» بوده است.

در بالای این کتیبه‌ها نام خدایان میتانی، یعنی میتراء، فرونا، آندراء، سناقیاس و اسوویوس نوشته شده و در کتاب مقدس هندی‌ها «ریک ودا» نیز از آنها یاد شده است.^۲

باستان‌شناسان در حیرتند که چگونه آثار باستانی مشابهی در عراق و هند وجود دارد که به قدمت ابتدایی ترین دوره‌های تمدن بشری در بین النهرین است.

۲. الفاظ و کلمات

الفاظ هندی که در ریشه، با الفاظ بابلی عراقي مشترکند نیز قابل توجه است. برای نمونه واژه «تائیمتا»ی هندی، در گویش بابلی عراقي «تائیمه» گفته می‌شود و همان «تمیم» در عربی فصیح است؛ یا «وی لاجی» که به معنای افعی بوده و با کلمه «بی‌لاجی» نام یکی از خدایان آشوری مشترک می‌باشد. کلمه «تُبُوا» نیز از «تُبُو» بابلی گرفته شده که به معنای کفاره گناه می‌باشد و مشترک با لفظ «توبه» به معنای پوشش گناه است.

شیعیان هند

مبالغی را برای حفر کanalی فرستادند که «نهر هندی» نام نهاده شد. این نهر از فرات، در منطقه «مسیب» شروع می‌شد و آب را به نجف می‌رساند. این پروژه در سال ۱۲۰۸ قمری با حمایت «سید دلدار علی هندی» انجام شد.

۳. ارتباطات علمی

مسلمانان کتاب‌های حکمت و ریاضیات هندی را به عربی ترجمه کردند. اعداد و ارقام هندی میان مسلمانان رواج

داشت. «یحیی بن خالد برمکی» تعدادی از پزشکان بر جسته هندی را به عراق دعوت کرد. هدف او از این کار، ایجاد محیطی مناسب برای مناظره و بحث علمی میان آنها و پزشکان آرامی بود. جا حظ در توصیف هندی‌ها می‌گوید:

آنان در نجوم و ریاضی بر ما پیشی گرفته‌اند و برای خود در نوشتن، حروف مخصوصی دارند. آنان مهارت ویژه‌ای در پزشکی داشته و دواهای گوناگون برای درمان بیماری‌های مختلف دارند. هندی‌ها تراش کاری و مجسمه‌سازی را خوب می‌دانند و با انواع رنگ‌ها نقاشی‌ها، شکری خلق می‌کنند. آنان در ساختن شمشیر نیز تبحر خاصی دارند و به سبب مهارت در این فنون و علوم، عموماً وضع مالی خوبی دارند. از طرفی پاییندی به معاهدات و امانت‌داری از ویژگی‌های بارز هندی‌هاست. صرافی‌ها محل کار و اموال و پول‌های خود را فقط به هندی‌ها می‌سپرند و به ایشان اعتماد کامل داشته و آنان را در امر صرافی کارا و امین می‌دانند.^۳

نجف؛ کعبه آمال

نجف مقدس، محل رفت و آمد زائران هندی شد که به هر وسیله‌ای خود را به این حرم مطهر می‌رساندند. آنان پس از ورود به حرم، اصرار داشتند که نمازی در زیر قبه به جای آورند. سید علی نقی نقوی شاعر هندی چنین می‌گوید:

نجف؛ و تو چه می‌دانی نجف چیست و چه قداستی دارد؟! اینجا
حرمی است که زائر آن، دل جدایی ندارد؛ کرامت و
بزرگواری در اینجا منزل کرده و با صاحب این
حرم، هدایت الهی محقق شده و نجف، صدفی
است که مرواریدی همچون او را در بر گرفته
است.

پس از ظهور تشیع در هند، پادشاهان هندی در دوره‌های مختلف هدایای بسیار نفیسی برای حرم امیر المؤمنین علی‌آلی می‌فرستادند و خود نیز به زیارت امام می‌رفتند و برخی از هندی‌های متمول

هندی‌ها
موقوفات بسیاری به نجف
می‌فرستادند. گاهی انگلیسی‌های
حاکم عراق بر این اموال چنگ
می‌انداختند. ایرانی‌های مقیم عتبات
بارها نسبت به این تجاوزها و خیانت‌ها
هشدار داده بودند و به همین دلیل
تحت فشار انگلیسی‌ها و حتی
در معرض تبعید و نفی بلد
بودند

وصیت می‌کردند تا در نجف مدفون شوند و در آن روزگار با وجود مشکلات فراوان و کمبود امکانات برای تدفین، جنازه‌شان به نجف فرستاده می‌شد. بزرگان هند هزینه مسافرت و تحصیل جوانان هندی که مایل به تحصیل علوم دینی در نجف اشرف بودند را با کمال میل می‌پذیرفتند.

بناهای هندی در نجف اشرف

الف. مدرسه هندی

از مدارس دینی معروف در شهر نجف است که در سال ۱۳۲۸ قمری در محله «مشراق» تأسیس شد و هزینه‌های آن را شخصی از لاهور هند به نام «ناصر علی خان» پرداخت می‌کرد.

ب. مسجد هندی

از بزرگ‌ترین مساجد نجف بوده و در هیچ ساعت از شب‌انه روز تعطیل نیست و نماز جماعت در آن اقامه می‌شود. نجفی‌ها در این مسجد اعتکاف می‌کنند و پس از حرم مطهر علوی، بافضلیت‌ترین در نزد ایشان است. این مسجد در اوائل قرن سیزدهم هجری ساخته شده و مؤسس آن «حاج خان محمد هندی» است. «سید رضا هندی» در ابیاتی که بر سردر مسجد نقش

بسته، چنین می‌گوید: «این مسجد برای
یاد خدا بنا شده؛ پس در آن از غافلان
مباش؛ با خشوع وارد شو و از خدا
برای طاعتش کمک بگیر».

مرحوم «آیة‌الله العظمی سید
محسن حکیم» در سال ۱۳۷۵
قمری با خرید دو خانه در
همسایگی مسجد، صحن مسجد
هندی را توسعه بخشید. مرحوم
امام خمینی رهبر انقلاب در مدتی که در نجف

مهاجرت هندی‌ها به
نجف نیز در دو قرن نوزدهم و
بیستم افزایش یافت. بسیاری از این
مهاجران، طلاب هندی بودند که به درجات
عالی و کمال علمی رسیدند و به مرحله گرفتن
اجازات روایی و اجتهادی نائل آمدند و پس از
مدى به هند بازگشتن و نهضت‌های علمی
در نقاط مختلف هند پدید آوردند. یکی از
مهم‌ترین این شخصیت‌ها جناب «سید
دلدار علی» بود که نقش مهمی در
برپایی دولت شیعی در هند
داشت

اقامت داشتند، توجه خاصی به این مسجد داشتند.

ج. بازار هندی

«میرفاضل هندی» در زمینی که در همسایگی صحن شریف علوی به طرف درب قبله داشت، بازاری ساخت که به «بازار هندی» مشهور شد. این بازار باقی بود تا این که در طرح ساخت خیابانی در اطراف حرم قرار گرفت و از میان برداشته شد.

د. کاروان‌سرای هندی

میرفاضل زمینی متصل به مسجد هندی داشت که در آنجا کاروان‌سرایی ساخت تا محل استراحت زائران باشد.

ه. نهر هندی

شیعیان هند مبالغی را برای حفر کanalی فرستادند که «نهر هندی» نام نهاده شد. این نهر از فرات، در منطقه «مسيّب» شروع می‌شد و آب را به نجف می‌رساند.

این پروژه در سال ۱۲۰۸ قمری با حمایت «سید دلدار علی هندی» عالم بزرگ شیعی انجام شد. وجود این نهر در مسیر مسیّب تا نجف، برای

عشایر بسیار مفید بود؛ زیرا می‌توانستند به برکت این آب، کشت و زراعت کنند و از آنجا که آب و آبادانی وابسته به یکدیگرند، شهرها و روستاهایی در مسیر این نهر به وجود آمد که شهرهای «شامیه» و «ام بعرور» از آن جمله است.

سال‌ها بعد در ۱۲۸۸ قمری مرحوم «شيخ محمدحسن نجفی» (صاحب جواهر) نیز برای بازسازی این نهر، از کمک‌های مالی و انسانی هندی‌ها بسیار بهره برد؛ به‌ویژه وقتی کار حفر کanal در چهار مایلی شمال غربی نجف به علت بلندی زمین متوقف شد، تصمیم گرفتند کanal را با سطحی ثابت پیش ببرند تا هنگامی که به

هندي‌ها خاک نجف را
توبیای چشمانشان می‌کنند و
برای آن قدس خاصی قائلند؛ تا
جایی که یک کشتی پر از خاک نجف به
هند آوردند و با آن بنایی ساختند شبیه
گنبد و بارگاه علوی و آن را «نجف
هند» نامیدند.

نجف می‌رسد، به شکل قنات درآمده باشد.

شیخ جعفر آل محبویه می‌نویسد:

به نوشه‌ای از صاحب جواهر دست یافتم که در تاریخ ۱۲۶۵ قمری برای برخی از بزرگان شیعه هند فرستاده بودند و ایشان را به مشارکت در طرح بازسازی کanal ترغیب نموده بود. «سید حسین سیدلدار علی هندی» مبلغ صدوپنجاه هزار روپیه فرستاد. او برای ساخت حرم مسلم بن عقیل پانزده هزار روپیه و برای طلاکاری ایوان حرم حضرت ابا الفضل علیہ السلام سی هزار روپیه فرستاد.

هندی‌ها موقوفات بسیاری به نجف می‌فرستادند؛ تا جایی که طرح‌ها و بناهای مهمی با همین موقوفات ساخته می‌شد. گاهی انگلیسی‌های حاکم عراق بر این اموال چنگ می‌انداختند و در آن تصرف می‌کردند.

ایرانی‌های مقیم عتبات بارها نسبت به این تجاوزها و خیانت‌ها هشدار داده بودند و به همین دلیل تحت فشار انگلیسی‌ها و حتی در معرض تبعید و نفي بلد بودند؛ بهویژه همزمان با ضعف دولت وقت ایران، انگلیسی‌ها بی‌واهمه ایرانی‌ها را مورد آزار و اذیت قرار می‌دادند.^۴

زیارت

بسیاری از بزرگان هند، به زیارت مرقد مطهر امیر مؤمنان علی علیہ السلام می‌آمدند. «میرفیض محمدخان هندی» پیر سالخورده‌ای بود که در سال ۱۳۲۶ قمری همراه با تعداد فراوانی از وزرا و فرماندهان سپاه، برای زیارت به نجف آمدند و در خانه «سید علی آل کوفه» اقامت کردند. وی هدایای فراوانی برای خدمه حرم با خود به همراه آورد.

هجرت

مردم نجف در سال ۱۹۱۸ میلادی انقلاب مسلحه‌ای را به رهبری «آیة‌الله

شیخ محمد تقی شیرازی» علیه حاکمان انگلیسی عراق ترتیب دادند و در همان روز اول، حاکم انگلیسی «کاپیتان مارشال» را به قتل رساندند. پس از مدتی، انگلیسی‌ها انتقام سختی از اهل نجف گرفتند؛ تعدادی از انقلابی‌ها را اعدام و تعدادی بالغ بر صد و هفت نفر را نفی بلد کردند.

دو تن از علمایی که محکوم به نفی بلد به هند شدند «سید محمدعلی بحرالعلوم» و «شیخ محمدجواد جزائری» بودند. پس از فروکش کردن آتش انقلاب، تعدادی از سربازان هندی که به زور انگلیس با عراقی‌ها می‌جنگیدند، با خانواده‌های نجفی وصلت کردند و حتی تعدادی در عراق ماندند و به هند بازنگشتند. امروزه تعدادی از روستاهای بخش فرات مرکزی عراق حاصل تلاش و کار و ساخت و ساز این هندی‌هاست. انگلیسی‌ها با انقلابیون نجفی دستگیر شده، رفتار بسیار خشن و اهانت‌آمیزی داشتند و آنها را در یکی از کاروان‌سراهای دور افتاده کوفه زندانی کرده بودند. یکی از این اسرا «سید محمد رضا صافی» (متوفای ۱۳۶۱ قمری) برادر شاعر معروف «احمد صافی نجفی» است. وی در انقلاب ۱۹۲۰ میلادی مشارکت فعال داشت.

علامه «شیخ حبیب شعبانی» در سال ۱۲۹۰ قمری به هند رفت و از مراجع دینی شیعه در هند گردید و در سال ۱۳۳۶ قمری درگذشت. «شیخ عبدالحسین اعم» یکی از مهاجرین به هند بود و کتابی به نام «رحلة اعسمية في الديار الهندية» نوشت که در سال ۱۹۴۶ میلادی در بمبئی به چاپ رسید.

مهاجرت هندی‌ها به نجف نیز در دو قرن نوزدهم و بیستم افزایش یافت. بسیاری از این مهاجران، طلاب هندی بودند که به درجات عالی و کمال علمی رسیدند و به مرحله گرفتن اجازات روایی و اجتهادی نائل آمدند و پس از مدتی به هند بازگشتند و نهضت‌های علمی در نقاط مختلف هند پدید آوردند. یکی از مهم‌ترین این شخصیت‌ها جناب «سید دلدار علی» بود که نقش مهمی در برپایی دولت شیعی در هند داشت و منشأ بسیاری از اصلاحات فکری و فرهنگی در هند شد. او تألیفات فراوانی از خود به جای گذاشت.

آل هندی در نجف

«میر شجاعت علی» اولین شخص هندی بود که به نجف آمد. او در سال ۱۸۰۰

میلادی در انقلابی که در هند بر ضد انگلیس بپیشید، مشارکت جدی داشت و به سبب فشار انگلیسی‌ها به نجف آمد. نسبش به امام موسی بن جعفر علیهم السلام می‌رسد. او پس از ورود به نجف، با خانواده «جزائری» که اصالتاً عرب بودند، وصلت کرد. نسل او تاکنون در نجف مقیم و به «آل هندی» مشهورند. دو فرزند پسر میرشجاعت علی، به نام علی و محمد هر دو داماد صاحب جواهر و از شاگردان مبیرز او شدند. «سید رضا هندی» صاحب قصیده معروف «کوثریه» از این خانواده است.

نجف و نجفی

صدها تن از علماء و طلاب و کسبه متدين هندی، لقب نجفی را برای خود برگزیدند و عربی را باللهجه شیرین نجفی یاد گرفتند و زندگی در نجف بر تمام رفتار آنان سایه افکند؛ حتی نام کوچک برخی نیز مسمی به نام نجف شد؛ مثل «نجف علی میرفیض آبادی» متوفای ۱۲۵۴ قمری و «نجف علی بن روشن علی» و «نجف علی بن عنان علی».

همه مهاجرین هندی، شیعه نبودند؛ بلکه از اهل سنت نیز در میان آنان بودند. «سید طاهر نجفی هندی» در یکی از روستاهای تابعه حیدرآباد هند متولد شد. او اُستاد دانشگاه نظامی حیدرآباد بود. خانواده او که همه از سادات اهل سنت بودند، از سال‌ها قبل به نجف رفتند و ساکن آن شهر مقدس شدند. قصیده معروف «لامیه» در مدح امیر المؤمنین علیهم السلام توسط سید ابراهیم نجفی که از همین خاندان است، سروده شد.

هند در ادبیات نجف

شعرای نجف به مناسبت‌های گوناگون به هند پرداخته و آن را ستوده‌اند؛ مانند مقاومت هندی‌ها علیه استعمار انگلیس. «شیخ صالح جعفری» ابیاتی در این موضوع سروده و خطاب به هموطنان عراقیش، آنها را تشویق به جهاد و مقاومت در برابر انگلیسی‌ها می‌کند. او شعار استقلال هند را تبلیغ می‌کرد و به ملت هند درود می‌فرستاد و از رهبر این انقلاب «ماهاتما گاندی» تجلیل می‌کرد.

نجف هند

هندی‌ها خاک نجف را توتیای چشمانشان می‌کنند و برای آن قدس خاصی قائلند؛ تا جایی که یک کشتی پر از خاک نجف به هند آورده و با آن بنایی ساختند شبیه گنبد و بارگاه علوی و آن را «نجف هند» نامیدند. آنان بنایی نیز شبیه حرم کاظمین و مسجد کوفه در هند ساختند. این بنایا در قرن هجدهم میلادی ساخته شد. علت آن نیز دوری راه و کمبود امکانات سفر بود. هندی‌ها به جای رفتن به حرم، حرم را به کشورشان آورده و بسیاری از کم‌بصاعدان که توان مالی یا بدنی این سفر طولانی را ندارند، به این زیارتگاه‌ها می‌آیند و حاجت می‌گیرند.

پی‌نوشت‌ها:

۱. ایشان دبیر تحریریه مجله «موسم» و صاحب امتیاز آن می‌باشد. این مقاله به زبان عربی در شماره ۶ فصلنامه «آفاق نجفیه» در سال ۱۴۲۸ قمری منتشر شده است.
۲. «ریک ودا» در اصل نام عالم بزرگی است که در کتابی، قوانین زندگی فردی و اجتماعی را جمع کرده است. این کتاب مجموعه‌ایست صدهزار بیتی که در ضمن تعریف داستان‌هایی حکمت‌آمیز، احکامی را نیز وضع می‌کند. نگارش این کتاب در چند مرحله صورت گرفت و در قرون متتمادی بر حسب نیاز مردم، مواردی به آن افزوده شد.
۳. ابی عثمان عمرو بن جاحظ، فضل السودان على البيضان، ص ۸۴.
۴. شیخ باقر آل محبویه، ماضی النجف و حاضرها، ج ۱، ص ۱۹۵.